

10219
10

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

КЊИГА X

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 2

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП

ТЕКСТОЛОГИЈА СРЕДЊОВЕКОВНИХ
ЈУЖНОСЛОВЕНСКИХ
КЊИЖЕВНОСТИ

14—16. новембра 1977.

829.163.1.09 (082)

81742 ; 829.163.1.08 (082)

Примљено на I скупу Одељења језика и књижевности 16. јануара 1979.

Уредник

дописни члан ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ

БЕОГРАД

1981

РАДМИЛА КОВАЧЕВИЋ — ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ

ИЗДАЊЕ МАТИЧИНОГ АПОСТОЛА

Српска академија наука и уметности објављује научно издање текста Матичиног апостола. Матичин апостол је најстарији до сада познати споменик апостола са пуним текстом српске редакције. Рукопис се чува у Библиотеци Матице српске у Новом Саду под сигнатуром РР 184. Рукопис није датиран, те је датирање извршено путем палеографске анализе која је показала да је настао у трећој четвртини XIII века,¹ мада има много елемената који су карактеристични за крај XIII или чак за почетак XIV века. С обзиром на то да је проблем датирања Матичиног апостола још увек отворен, једна детаљна језичка студија свакако би допринела тачнијем датирању споменика.

Матичин апостол углавном припада рашкој писарској школи, али показује и доста одступања од устаљених правила ове школе. У том смислу може се навести утицај јужнословенских јусовских предлога.

На основу Матичиног апостола, Јагић је извршио анализу црквенословенског апостола у својој студији *Zum Altkirchenslawischen Apostolus*.² У овом раду Јагић је испитивао текст и лексику споменика, а мање се задржавао на граматичкој анализи. Између осталог, он је открио утицаје народног језика.

У оквиру програма рада на грађи Речника општесловенског (црквенословенског) књижевног језика српске редакције у Институту за српскохрватски језик, Матичин апостол је одређен као носећи текст за експерцију апостолских споменика. Извршено је подробно поређење језика Матичиног апостола са језиком Енинског апостола из XI века, као најстаријег познатог словенског превода апостолског текста. Ова анализа потврдила је српски карактер споменика. Поређења између Ма-

¹ *Изложба српске писане речи*, Народна библиотека СР Србије, Београд 1973, 22.

² V. Jagić, *Zum Altkirchenslawischen Apostolus*, I—III, Akademie der Wissenschaften in Wien, Wien 1919—1920.

тичиног и Енинског апостола и неких других апостолских текстова, за које се сматра да углавном припадају фонду старословенске лексике,³ показала су самосталност речника Матичиног апостола. Примећено је извесно подударање лексике са Христинополским апостолом из XII века. У односу на Шишатовачки апостол из 1324. године, такође српске редакције, Матичин апостол одликује се великим разликама у лексичи, што је и разумљиво с обзиром на то да је Шишатовачки апостол врло близак Енинском (треба нагласити да су поређења извршена само са оним деловима текста које има и Енински апостол, а не са целокупним текстом).⁴

Из свих наведених разлога, дошло се до закључка да је за испитивање црквенословенских апостолских текстова српске редакције значај Матичиног апостола врло велики. Споменик садржи и важне елементе за текстолошку реконструкцију апостолског текста. Због значаја рукописа, приређено је научно издање Матичиног апостола, а планира се и фототипско издање, које би, заједно са претходним, у потпуности представило овај важан споменик српске редакције филолошкој јавности.

Издање Матичиног апостола садржи увод и палеографски опис рукописа др Димитрија Богдановића, начела издања текста, списак скраћеница, текст апостола са напоменама и неколико репрезентативних снимака оригинала. У основном тексту споменика обележене су главе и стихови.

Приликом приређивања текста за штампу усвојено је начело да се текст оригинала што је могуће верније пренесе у штампано издање. Тако је у издању сачуван распоред страница, редова и распоред основног и маргиналног текста. Скраћенице нису разрешаване, а титле су задржане на својим оригиналним местима: вѣта (9р 1) хѣа (41в 8). Надредне речи и слова остављени су на месту на коме се налазе у рукопису: чѣа (23р 5) чѣ | тврѣнога зѣмљѣнне и звѣры (2в 11/12). Пајерак се такође бележи у издању: локѣвѣством¹ (138в 13).

У издању се чува оригинална интерпункција, с тим што је тачка која се налази на средини реда спуштена на доњу линију. Бележени су и знаци за уметање (џ, +, †), који се појављују неколико пута у рукопису.

У неким случајевима требало је одступити од начела да се оригинал што верније пренесе у издање. Овде спадају лигатуре које се разрешавају одређеним знаком (-) пријети — пријети (9р 2). У издању нису

³ Поређења су вршена са следећим споменицима: Охридски апостол, крај XII века, Слѣпчански апостол, прва половина XII века, Македонски или Струмички апостол, крај XII века, Шишатовачки апостол, прва половина XIV века и Христинополски апостол, XII век, допуњен Московским апостолом бр. 18, XV век. Упореди Zoe Hauptová, *Lexikální rozber apoštola Eninského*, Příspěvek k anlyze nejstaršího textu staroslověnskeho apoštoláře, *Studia palaeoslovenica*, Československá akademie věd, Praha 1971, 105—121.

⁴ Р. Ковачевић и Д. Стефановић, *Језичке разлике између Матичиног и Енинског апостола*, Јужнословенски филолог, књ. XXXIV (Београд), 1978, 149—168.

бележени надредни спирити или тачкице (понекад двоструки спирити) над појединим словима. Није бележен ни надредни знак θ (сличан грчкој ϑ) који се спорадично појављује у рукопису и можда је у вези са певањем текста. О надредним спиритима у овом споменику писао је Вагрослав Јагић у раније наведеној студији.

Настојање да се оригинални текст рукописа верно пренесе у издање поставља одређене проблеме техничке природе приликом штампања. У том смислу појављује се проблем постављања надредних слова, титли, пајерка и других знакова који се у рукопису често налазе у простору између два слова. Од могућности штампарске технике зависи јасно издвајање маргиналног текста и његово постављање на место на којем се налази у оригиналу. Разлика између основног текста и текста који је написан каснијом руком истиче се употребом различитог слога. Ради олакшања штампарског поступка, испод надредних речи, за разлику од оригинала, размакнут је текст у издању: како видѣ въ храмѣ (2в 26).

При приређивању текста за штампу појављивале су се дилеме у одређивању начела састављеног и растављеног писања речи. Између осталог, постављао се проблем начина писања везничких речи — партикула же. Иако су у издању изрази типа нгдаже и тѣмже писани као једна реч, овакав начин писања можда није у свим случајевима оправдан. Иначе су питања растављеног и састављеног писања углавном решавана на основу ортографских принципа прашког Slovník-a.⁵ Проблеми растављеног и састављеног писања графичких целина проистичу из ортографских манира или ортографских грешака писара Матичиног апостола. У тексту споменика често се удвајају самогласници, а има и других удвајања. На овај начин се нпр. везник и пише са двоструким и (ии), а у другим случајевима и или двоструко и (ии) испуштају се и настаје графичка целина која спаја два израза типа прѣгѣшенихъ (104р 13) уместо прѣгѣшенихъ.

Напомене се односе на она места у приређеном тексту где је потребан посебан коментар. Кратки коментари би требало да допринесу да се текст овог апостола што јасније, интегралније и аутохтоније представи читаоцу, а да се при том у основном тексту ипак не врше никакве интервенције. Ово се постиже одређеним системом знакова у напоменама: округлим заградама ( ) реконструишу се очигледно испуштена слова и слогови заном — за(ко)ном (116в 6) пау — пау(ль) (23в 20). Угластим заградама [ ] бележе се дитографије равати[ти]ть (110р 14), мон[мон]моу (152р 8); као и удвојене речи сго ради [ра|ди] разоумѣнѣмъ (53в 17/18). На местима где је преко написаног касније интервенисала иста или друга рука, у напоменама се на то скреће пажња примедбом „првобитно написано“: нь првобитно написано нь (81р 19), ѿвѣщавати првобитно написано ѿвѣщатити (137р 13). На одређеним нејасним местима или очигледно погрешно преведеним наводи се грчки оригинал: неоу-

⁵ Slovník jazyka staroslověnského, 1—31 sv., Československá akademie věd, Praha 1958—1977.

дoвѣ вероватно уместо нн oубo дo према грчком oυπω μέχρoις (169p 23), невидимата уместо видимата према грчком τὸ βλεπόμενον (166в 25). Очигледне писарске грешке исправљају се у напомени навођењем погрешно исписане речи и правилног облика те исте речи, нпр. вьпадоудѣ уместо вьпадоудѣ (31в 22). Коментари се односе и на оне речи које нису написане на стандардан начин, у случајевима када би се могло помислити да је по среди штампарска грешка, нпр. лы (158p 7) февѣра (161p 24); у коментару уз ове случајеве стоји „тако у рукопису“.

Текст Матичиног апостола упоређен је са одговарајућим текстом стандардизованог штампаног издања грчког Новог завета The Greek New Testament, ed. Kurt Aland, Matthew Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger and Allen Wikgren, United Bible Societies, Stuttgart 1968 и Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ The British and Foreign Bible Society, London 1964. У том смислу, коментари садрже одређене елементе поређења између два текста. Јагић је у наведеној студији утврдио да је грчки изворник Матичиног апостола био Лукијанова византијска рецензија Новог завета, са неким утицајима Исихијеве александријске рецензије. Међутим, у овом случају, циљ коментара који се односи на грчко-словенска поређења није трагање за грчким предлошком, већ одређивање, у границама могућности, интегритета и редоследа стихова, као и реконструкција словенског текста. Оваква поређења не могу имати апсолутну вредност, али могу допринети бољем разумевању словенског текста и могућности исправљања грешака у том тексту. Велика вредност оваквих поређења показала би се у случају да се пронађе прототип грчког апостолског текста на основу којег је настао словенски превод предлошка Матичиног апостола.

Radmila Kovačević, Dimitrije Stefanović

DIE EDITION DES APOSTOLOS DER MATICA SRPSKA

Zusammenfassung

Im Verlag der Serbischen Akademie der Wissenschaften und Künste erscheint eine diplomatische Ausgabe des Apostolos aus der Sammlung der Matica Srpska, des ältesten bisher bekannten vollständigen Apostolos in serbischer Redaktion (13. Jh.). Die Merkmale der serbischen Redaktion wurden im Apostolos der Matica Srpska durch sprachlichen Vergleich mit dem Apostolos von Enin nachgewiesen. Die Ausgabe enthält eine Einführung und eine paläographische Beschreibung der Handschrift von Dr. Dimitrije Bogdanović, den Text des Denkmals mit Anmerkungen und einige Aufnahmen von Seiten des Originals.

Die Prinzipien der diplomatischen Ausgabe erfordern eine möglichst getreue Wiedergabe des Originaltexts im Druck. Von diesen Grundsätzen weicht man nur in Ausnahmefällen ab. Bei der Vorbereitung des Textes

für den Druck stellte sich die Frage der Regelung der Zusammen- und Getrennschreibung.

Die Anmerkungen ermöglichen die Erläuterung bestimmter Texterscheinungen, ohne dass Eingriffe am Text selbst vorgenommen werden müssten. Mit dem Ziel möglichst klarer Textpräsentation wurde der Wortlaut des slawischen Denkmals mit der Standardausgabe der griechischen Fassung des Neuen Testaments verglichen, und relevante Vergleichsergebnisse wurden in die Anmerkungen aufgenommen.